

Els espais del joc de l'oralitat. Cultura i etnotext a l'era digital

DOI: 10.2436/20.3007.01.74

Ramon Bassa i Martín^a

^a Professor titular d'universitat. Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació. Universitat de les Illes Balears. ramonbassa@gmail.com

Resum

Aquesta ponència vol abordar quins són els espais de l'oralitat (popular) en el segle XXI una vegada que les formes tradicionals de transmissió oral han sofert un canvi dràstic en transformar la forma de vida de la nostra societat. Ens hi ajudarà un recorregut pel significat de «l'etnotext» i del joc lingüístic etnopoètic i ens aproximarem a diferents tipus de jocs lingüístics que suggereixen diverses maneres d'enriquir el llenguatge oral dels infants.

Paraules clau

Jocs lingüístics orals, etnopoètica, oralitat, jocs orals populars, cultura popular.

Introducció

Al principi fou la foscor [...]: «la terra estava confusa i buida i les tenebres cobrien la cara de l'abisme» (Gènesi 1, 2), però Déu digué: «Que es faça la llum»; és a dir, Déu parla, posa nom al caos. Així comença la Bíblia i així s'inicien molts relats de les religions per explicar la creació del món. Sembla com si el fet de poder donar nom a les coses fos un mecanisme màgic —o mental— que servís per destriar, per classificar, en el fons, per ordenar, per donar sentit al món exterior i després al món dels sentiments i de les sensacions. Aquestes intuïcions de les cultures tradicionals han servit per transmetre una visió del món determinada, una *Welstanschauung* o, si voleu, una cultura. El filòsof i professor Wittgenstein deia: «Els límits del meu llenguatge són els límits del meu món.» Ja que, què és una cultura sense un llenguatge que li dóna cos i que dóna un sentit al que ens envolta?

De totes maneres, no creguem que el fet de crear mites per explicar la nostra situació al món fos només obra de gent de l'antiguitat com els grecs, els egipcis, els pobles precolombins o els hindús (per exemple, els *Upanishads*). Encara ara necessitam aquests mites. El que passa és que ara els mites no connecten amb la realitat de l'home, amb l'ésser, sinó amb el tenir, com deia Fromm (2013). A les societats actuals domina el mite que els doblers donen la felicitat, que cal tenir moltes coses: una bona casa, uns bons aparells electrodomèstics, un cotxe luxós i potent, roba cara, o unes substàncies determinades, etc., per tocar el cel amb un dit, per ser feliç. Però cap a on van els fills de l'abundància i del consum? Quina reflexió n'han fet els educadors: pares, mestres, responsables administratius, grups d'esplai, l'escoltisme, etc.? Algú pot pensar: quin sentit té parlar de la paraula en un món dominat per la imatge? Bé, convé recordar que la imatge, particularment en la televisió, va acompanyada de la paraula i de la música. Que la lectura, el contacte amb el llenguatge escrit tampoc no ha desaparegut com deien alguns futuròlegs, ha retornat a les pantalles dels ordinadors, amb les xarxes d'Internet i amb els missatges de WhatsApp. Per tant, per què també no pot retornar el llenguatge oral?

El poble ha anat construint el seu propi llenguatge i la seva forma d'expressió particular de les vivències. Aquestes expressions s'han convertit també en una forma d'identitat cultural que han marcat el nostre imaginari col·lectiu, la sonoritat de les paraules i la manera de donar un sentit al món que ens envolta, tal com expressa Janer Manila (1982): «El text oral —l'etnotext— ha estat en la base, durant segles, del ritual que conduïa a la ficció, un joc obert al plaer del ritme i a la imaginació, amb els jocs de l'absurd, a aquells llenguatges que podríem relacionar amb el somni.»

Al llarg dels segles els parlants hem anat bastint unes tipologies lingüístiques dins de la literatura oral popular que han servit, a més d'entreteniment, com una forma social d'educació, d'aprenentatge de la riquesa de la llengua parlada (pronúncia, lèxic i sintaxi) i alhora per crear un imaginari col·lectiu, amb uns elements que tractarem breument, agrupats a l'entorn dels jocs de llengua (onomatopeies, embarbussaments, endevinalles, cançonetes infantils, paremiologia, rondallística, etc.), que afermen aquest sentit de la identitat i de la transmissió de la cultura popular dels Països Catalans, i als quals cal atorgar la importància pedagògica que es mereixen.

Els espais de l'oralitat en el segle XXI. Decadència o canvi?

Aquesta ponència vol abordar quins són els espais de l'oralitat (popular) en el segle XXI una vegada que les formes tradicionals de transmissió oral han sofert un canvi dràstic en transformar la forma de vida de la nostra societat.

Ens movem en un camp que fins fa poc era estàtic, en el sentit de considerar com a objecte d'estudi el folklore, entès com «les antiguitats del passat», com diu Oriol (2002, p. 21). Per Ben-Amos (1971), el folklore és «una forma de comunicació artística que es produeix en el si d'un petit grup». Amb la qual cosa, «el folklore no és únicament el saber de la gent gran que viu en el món de pagès, sinó que el folklore és present també en la societat urbana més moderna», tal com ens remarca Oriol (2002, p. 21). Des de fa una trentena d'anys en la nostra àrea cultural catalana, aquesta definició ha estat divulgada i ampliada pel desaparegut Pujol (1985, 1989) i els seus col·laboradors i ha promogut un canvi d'enfocament en l'estudi del folklore.

Així, per la seva banda, Pujol (2013, p. 29) diu: «Els folkloristes hem après, finalment, que no hi ha balades, rondalles, cançons de bressol, llegendes, etc., sinó sistemes de gèneres etnopoètics que tenen una vigència històrica coetània amb la del sistema de valors culturals i de relacions socials amb que està organitzada una societat concreta.»

També per Pujol (2013, p. 30) , «s'ha consumat la decadència del folklore més "artesà", conformat conscientment d'una manera literària i inscrit parentèticament en la vida quotidiana, que ha cedit davant l'oferta de la cultura de masses, mercantilitzable i sense interacció directa productor-receptor».

En un sistema de gèneres etnopoètics ens hauríem de plantejar, també, la qüestió del paper i de l'aprofitament de l'etnopoètica per comunicar el món rural i el tecnològic, en una societat com l'actual, marcada per les noves tecnologies de la comunicació, en la qual el món rural ha esdevingut més un atractiu turístic que no pas un espai vital i productiu, que a més corre el perill de la seva quasi desaparició per l'avançada edat de les persones que hi treballen i per l'actual sistema econòmic globalitzador, al mateix temps que explotador, depredador d'espais, de formes de vida, de sistemes de

producció més artesanals i de costums en nom de la competitivitat i l'eficàcia comercials.

És l'interrogant que encara resta obert, i que ja plantejava Josep M. Pujol (2007, p. 114) quan deia: «Els folkloristes, d'acord amb la concisa i brillant formulació de Bascom, s'ocupen de l'“art verbal”, perquè en l'era del telèfon, les fotocòpies, el correu electrònic, l'ús generalitzat de l'escriptura, el PowerPoint, les videoconferències i Internet, la paraula oral en directe continua sent l'únic sistema de comunicació entre les persones susceptible de sofrir una formalització artística? En definitiva, pot una teoria poètica de la paraula delimitar i recobrir satisfactòriament tots els tipus d'activitat comunicativa directa que no es produeix en el “grau zero” —per adoptar una coneguda expressió barthesiana— entre les persones en tots els moments, en tots els llocs i en totes les situacions?». I no oblidem que ara s'hi ha afegit, a més de les xarxes socials (Facebook, Twitter, etc.), el WhatsApp.

Ha estat Jason (1975) que, a partir de les «aportacions de l'escola formalista russa, i més particularment de les de Propp, va començar a posar les bases d'una teoria etnopoètica i d'un sistema de gèneres per a la narrativa oral» (Oriol, 2002, p. 42). I d'aquest espai de l'etnopoètica ocupat pels jocs de llengua és sobre el qual volem reflexionar. I sobre la seva concreció en diferents etnotextos.

L'etnotext. De quin etnotext parlem?

Niño defineix l'etnotext com a «tipologías de productos culturales con características de arraigo, producción, adopción y transformación, es decir, son etnotextos aquellas tipologías que rompen fronteras entre oralidad y escritura, entre historia y literatura, entre etnografía y estética» (Friedemann i Niño, 1997, p. 24).

Per Sbert, l'etnotext designa el discurs que una comunitat té sobre si mateixa. La literatura oral és integrada per tot de manifestacions que poden ser qualificades d'«etnotextos». (Sbert, 2000, p. 16).

L'etnotext fa referència a les produccions orals, a l'expressió que pot incloure elements orals i/o cantats, i que ens serveix per abordar l'estudi d'una producció folklòrica. Per Niño (1998, p. 113-114) es tracta d'«un texto útil y de función pragmática» i pot arribar a posseir alts continguts taxonòmics, pragmàtics i axiològics. I disposa d'una estilística que depèn de «lo verbal, pero que se configura realmente en su performance y en su capacidad de procesar conceptos».

Oriol (2002, p. 29), que seguim en aquest punt, assenyalava tenir en compte el text, la textura i el context:

- El text «és el contingut del missatge, és la substància lingüística de l'acte comunicatiu».
- La textura és l'aspecte formal de l'actualització del missatge. Presenta el text però amb distorsions, amb una estructura pròpia d'acord amb les característiques lèxiques, estilístiques i prosòdiques (com la rima en els proverbis, la mètrica en les cançons o l'estil en la narrativa).

- El context «fa referència a la situació específica en la qual té lloc una actuació folklòrica determinada (temps, lloc, característiques de l'auditori, edat, etc.)».

En conseqüència, podem considerar les diferents tipologies concretes de produccions/expressions orals com les onomatopeies, els embarbussaments, les endevinalles, els contes o les rondalles, les cançonetes infantils, els refranys, les frases fetes i els acudits com a etnotextos. I com a tals poden ser estudiats.

Un camí d'estudi: Els jocs lingüístics de l'etnopoètica

Jason definia, el 1975, l'etnopoètica com a «works of literature, transmitted by performers in an improvised presentation on the basis of fixed literary canons». És a dir, l'etnopoètica estudia els treballs de literatura que es transmeten de manera improvisada, sobre la base dels canons literaris fixats.

El terme *etnopoètica* ja està plenament integrat, juntament amb altres temes emprats per estudiar les produccions orals d'una comunitat, com poden ser *literatura oral*, *literatura popular* o *literatura de tradició oral*. Així, Oriol (2006, p. 4) ens diu: «el terme *etnopoètica* té l'avantatge de donar una idea més àmplia i no tan restrictiva d'aquest “art verbal” al qual es refereix Jason». I hi afegeix: «L'etnopoètica, en paraules de Jason, és aquella branca del folklore que s'ocupa de les manifestacions artístiques de base verbal que produeix la gent» (Oriol, 2002, p. 39).

Wittgenstein ja remarcava el sentit del terme *jocs de llengua* i deia:

Però quants gèneres d'oracions hi ha? Tal vegada, asserció, pregunta i ordre? Els gèneres són innumbrables: innumbrables gèneres diferents d'ús de tot allò que anomenam *signes, paraules, oracions*. I aquesta multiplicitat no és quelcom fix, donat una vegada per sempre, sinó que neixen tipus de llenguatge nous, jocs de llenguatge nous, i d'altres envelleixen i s'obliden [...]. L'expressió *joc de llenguatge* ha de posar en relleu aquí que el fet de parlar del llenguatge forma part d'una activitat o d'una forma de vida.

Wittgenstein s'apropa molt als nostres jocs lingüístics quan entre els jocs del llenguatge inclou:

Donar ordres i obeir-les.
Descriure un objecte pel seu aspecte o prenent-ne les mesures.
Informar d'un esdeveniment.
Fer conjectures sobre un esdeveniment.
Inventar una història, i contar-la.
Representar un paper al teatre.
Cantar cançons.
Encertar enigmes
Fer acudits. Contar-los [...].

I per què no aprofitar tot el potencial actiu de l'etnopoètica, de les creacions lingüístiques de la cultura oral popular per fer-ne una «gramàtica» —en el sentit que

deia Rodari referint-se a una *Gramàtica de la fantasia*— o una estructura cognitiva reglada, una ordenació per poder-la presentar al camp educatiu?

Quines característiques tenen els jocs lingüístics etnopoètics?

Primerament presentam les característiques principals de l'etnopoètica referides als jocs lingüístics, i que encaixen amb el sentit poètic del llenguatge.

Així, tenim:

— El ritme fonètic

- L'encaix en la memòria. El llenguatge oral tradicional segueix i aprofita intuïtivament el ritme intern de la llengua, que pren moltes de vegades la forma del vers, de l'accent i de la rima per ajudar la memòria a ser recordada.

— L'ús de la metàfora

- Per cridar l'atenció dels oients i fer atractiu el missatge, la literatura oral ha envoltat el seu discurs de metàfores, molt usades a les endevinalles, als refranys i a les rondalles. Així com també, trobar la imatge per fer la comparança, per exemple: quan dues persones són inseparables, en un refrany es diu: «allà on va sa corda, va es poal» o la frase feta: «ésser carn i unglà».

— La qualitat expressiva

- Per *qualitat expressiva* designam la capacitat d'atracció que té la literatura oral per copsar l'atenció dels oients a partir de la riquesa lèxica que presenta, d'utilitzar la força de l'expressió del llenguatge, al mateix temps que ens transmet un missatge, un enigma o una narració.

— Connectar amb alguna experiència de la col·lectivitat. L'imaginari col·lectiu

- Al llarg del temps la literatura tradicional s'ha amarat de la manera pròpia d'expressar-se de cada poble, i així la mateixa rondalla, la podem trobar en diversos països amb noms i personatges diferents, però contenint la mateixa simbologia. És un imaginari col·lectiu que ajuda a construir unes construccions comunes.

— L'exploració discursiva

- En aquest cas definiríem *exploració discursiva* com el desplegament de les possibilitats semàntiques i funcionals que tenen les paraules per ampliar el seu camp i causar-nos un impacte. Les paraules es mouen per l'espai narratiu cercant néixer, créixer i explorar nous i significats nous. Les paraules creen nous. El món de la glosa, les cançonetes, els romanços i la poesia popular en són una mostra.

— Connectar amb els sentiments humans (camp psicològic)

- Si no fos perquè connecta amb els sentiments humans, la literatura oral popular no hauria arrelat en el poble i no hauria estat recordada. Pensem en tantes i tantes cançons, rondalles, endevinalles, refranys i frases fetes!

— Organitzar el món (camp cognitiu)

- Donar-li un sentit. Des de la psicologia cognitiva i des del constructivisme se'ns diu com les persones construïm els nostres nous coneixements a partir dels esquemes que ja tenim formats. Que tenim una organització

mental del món a partir de la qual l'interpretam. Els jocs lingüístics etnopoètics són un reforçament d'aquesta concepció que ens ajuda a entendre el món des d'una representació i d'una interpretació mental transmeses al llarg dels temps.

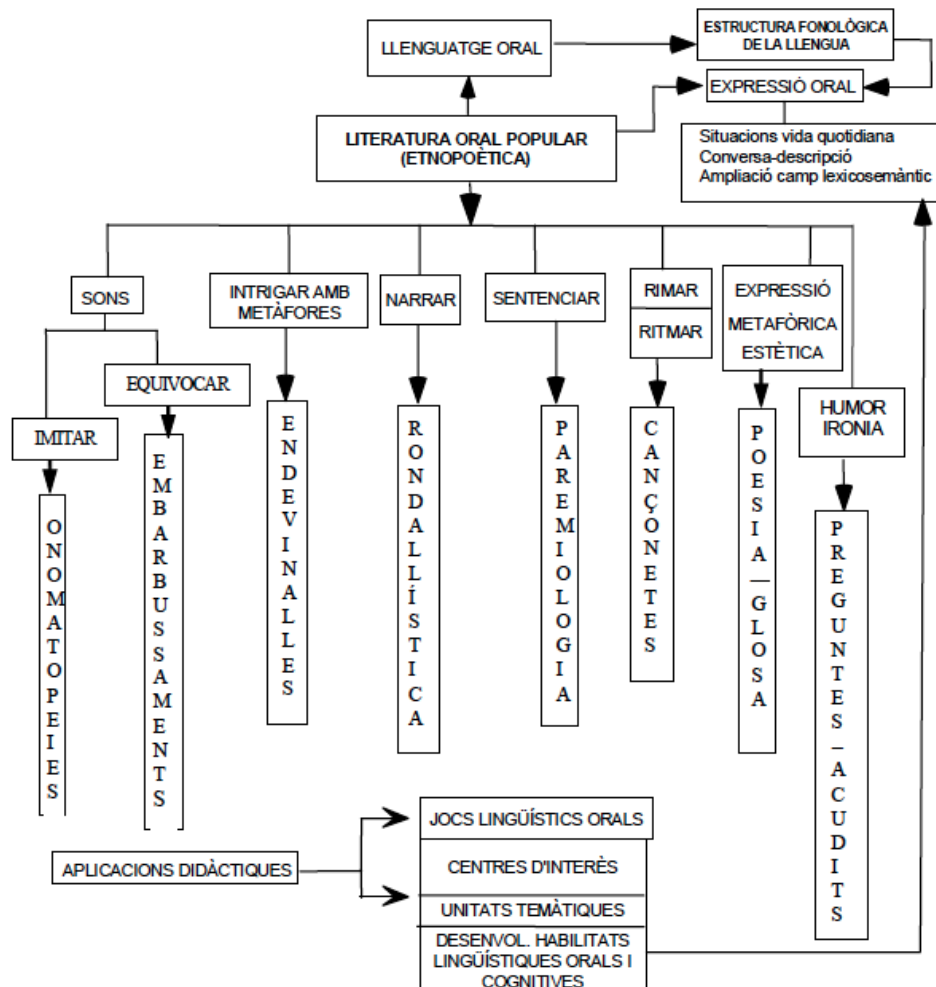
- Té un efecte terapèutic
  - Posar paraules al dolor, a l'alegria i a la ràbia té un efecte compensador i, en certa manera, d'allunyament del que s'expressa.

Els gèneres i els modes. Tipologies dels jocs lingüístics etnopoètics

En l'etnopoètica, seguint Jason i Pujol, trobam unes pautes per a l'estudi i la classificació dels seus subcamps. Així, es divideix en:

- Gèneres, o grans camps d'estudis generals que fan referència a diverses organitzacions orals amb finalitats diferents.
- Modes. Segons Jason, el mode fa referència a la relació que hi ha entre l'ésser humà i el món que l'enrevolta, tal com es manifesta en els productes de la literatura oral; per tant, el mode és una característica interna de l'obra literària, del text etnopoètic. En la seva teoria, Jason distingeix tres modes possibles: el fabulós, el realista i el simbòlic, i situa cada gènere en el seu mode respectiu (Jason, 2000, p. 137-150).¹

Per nosaltres, des del camp de la pedagogia, la classificació anterior queda limitada a l'àmbit de la narrativa, que és un dels gèneres en què podem classificar les produccions etnopoètiques. En l'àmbit pedagogicodidàctic, des del Seminari de Didàctica del Català de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat de les Illes Balears (UIB), utilitzem una classificació genèrica que comprèn diversos aspectes del

llenguatge i de l'etnotext, per ser treballats didàcticament, com poden ser:

FIGURA 1. Una classificació genèrica dels diversos aspectes del llenguatge i de l'etnotext.

Així, tendríem, doncs, les tipologies de fórmules següents:

- Les fórmules de fonació, entre les quals hi ha dos camps ben delimitats. D'una banda, la representació dels sons que els oients interpreten que produeixen els éssers vius, els objectes o les accions, en el que s'anomenen *onomatopeies*.
- La intriga metafòrica. Amb la utilització de les endevinalles.
- La narrativa, amb el món dels contes, les rondalles i les llegendes.
- Les fórmules paremiològiques per sentenciar (els refranys) i les fórmules fixades de maneres de dir (les frases fetes).
- Les fórmules amb ritme i rima. A partir de les cançonetes infantils, les moixaines, etc.
- La fórmula en vers. Amb la utilització de gloses, romanços, etc.
- Les fórmules humorístiques i iròniques.
- Es produeix una adequació segons el moment històric. Així, en una època rural es deia quan un fill es semblava molt a son pare: «És escopit a son pare. / És clavat a son pare.» Posteriorment, es va començar a sentir: «És una fotocòpia de son pare.» Ara ja se sent: «És un clon.»
- Queden altres gèneres lligats a la imatge i la tipografia, com poden ser els eslògans (publicitaris o reivindicatius) i d'altres en què la forma escrita del text té un paper molt important (grafits, adhesius, pins, camisetes, etc.). Actualment, gràcies a les noves tècniques d'impressió i a la tecnologia digital, coneixen un desenvolupament i una difusió cada vegada més amplis i extensos. Sense oblidar el món del còmic.

Per a una classificació temàtica. Camps lexicosemàntics

La proposta de treball que utilitzem per agrupar el contingut dels jocs lingüístics etnopoètics parteix dels camps ideologicoconceptuals emprats a Bassa (1995), que ens ofereixen una forma unificada d'agrupament i una ordenació per índexs o per agrupacions lexicosemàntiques. També fan possible agrupacions lèxiques entorn del vocabulari bàsic i d'ampliació que ens han facilitat el treball didàctic tant per centres d'interès com per unitats temàtiques. No n'hi pot haver un nombre excessiu, ja que impediria treballar-hi i són les següents:

I. Referent a la persona:

- I.1. Les parts del cos.
- I.2. Els noms propis. El món familiar.
- I.3. El món del treball. Els oficis. Les professions.
- I.4. El món interior de la persona: sentiments, valors, etc.
- I.5. Les descripcions. Les accions.

II. Els aliments.

III. Els vestits.

- IV. Els jocs. L'esplai. Els esports.
- V. La salut.
- VI. L'habitatge i el parament de la llar.
- VII. Els animals.
- VIII. La flora: els arbres i les plantes.
- IX. Els llocs: noms genèrics i geogràfics, el país, el món exterior, etc.
- X. Els mitjans de transport i de comunicació. El món cultural.
- XI. La natura i els seus fenòmens. El temps. El cicle de l'any.
- XII. El món imaginari i mitològicoreligiós. El món historicocultural.

Aquesta classificació s'ha aplicat als treballs didàctics publicats sobre els jocs lingüístics orals i es pot consultar a Bassa *et al.* (1991, 1993, 1995, 1996, 2000 i 2009).

Què cal fer amb els jocs lingüístics etnopoètics en l'era digital? Identitat cultural. Permanència o canvi?

En una novel·la de ciència-ficció, *Los lenguajes de Pao*, de Vance, escrita l'any 1959, es juga amb la idea que per canviar un poble cal canviar-li el llenguatge. Aquest joc m'ha fet pensar en una reflexió que voldria plantejar: si la nostra llengua, el català, és primerament empobrida i després substituïda per una altra llengua, encara que la parlin «centenars de milions», què quedarà de la nostra cultura i de la nostra ànima? Cal no deixar-se desanimar ni influir per la ideologia que no hi ha res a fer. «Una llengua no es perd perquè no l'aprenen els que no la saben, sinó perquè deixen de parlar-la els que la coneixen», diu el sociolingüista basc Artze.

I aquest és el repte actual, que presenta una doble dimensió: d'una banda, s'ha produït un trencament en el traspàs generacional, especialment d'avis a néts i en el medi urbà, així com ha anat reculant el sector agrari i ha passat en mans del sector terciari. Ara els objectes culturals propis són objectes per als turistes: unes danses típiques, una peça de ceràmica, una ensaimada, un siurell o un brodat, que es mantenen més com a venda que com a senyal d'identitat o de reconeixement.

I hem de parlar del segon repte, quina ha de ser la nova transmissió dels etnotextos? Com ha de ser? Quina textura ha de presentar? I dins de quins contextos?

Com ho farem amb les noves generacions o els fills dels nouvinguts, que no tenen les coordenades culturals ni habituals per construir i emprar els etnotextos usuals?

Un dels primers folkloristes que reflexionà sobre el tema fou Pujol, el 1985, en un breu però sucós article. Hi fa un inventari mínim de les transformacions, d'entre les quals destacaria per a la nostra reflexió:

- Escolarització i alfabetització generalitzades, que faciliten la competència d'altres formes culturals amb el folklore verbal.
- Augment de la mobilitat de la població i de les formes de cultura a través de les migracions i la urbanització.
- Integració de l'oci per a la societat de consum.

Segons Pujol (1985, p. 164) s'observa una simplificació en la retòrica de cortesia i una tendència a la baixa de les dites de tipus paremiològic. Les fórmules lúdiques (enigma, mimologisme, embarbussaments) tradicionals han experimentat diversament el xoc de la postindustrialització. Més lentament, la rondalla s'encamina també cap a la crisi. L'amenaça.

Com Mathieu, el pagès amb qui conversava Freinet a *Les paràboles per a una pedagogia popular* per fer els seus símils pedagògics, jo crec molt en el verb *empeltar*. L'empelt no fa malbé la soca en la qual se sustenta, la respecta, però aprofita la saba potent de l'arbre per prendre força i produir un nou fruit diferent que no seria possible sense l'aliment de la soca.

És per això que els cacics de sempre, els que han tingut el poder econòmic en les seves mans i gairebé sempre, el poder polític, almenys a les nostres illes, els que han mogut els fils, no volen que empeltem res. Volen que els codonys només siguin codonys i que les pereres siguin només pereres raquíques. Que es creïn dues o més comunitats diferenciades i sense intercanvis ni empelts. Volen l'aïllament per impedir que com a país puguem viure, tots junts, en català, una llengua que consideren de segona. O, en tot cas, ens volen convertir a tots en nespres de fabricació estrangera, sense gust, ni olor de res que sigui de la terra, de la nostra terra.

I per això, voldria remarcar que tenim unes eines fabuloses, confeccionades pel poble al llarg dels segles: els jocs lingüístics etnopoètics de la literatura oral popular. Una eina que ajunta cultura, poble, llengua i ensenyament. La responsabilitat és nostra com a educadors de tenir la consciència de fer-ho, d'activar-ho i de passar-ho a les noves generacions que no hi han tingut un contacte oral directe pel motiu que sigui. Eines per a l'escola i per als infants i els mestres en les quals anam treballant. Però això ja ens duria a una altra història.

Voldria acabar amb una frase de la pedagoga i mestra meva a les Escoles d'Estiu, Marta Mata (1978, p. 7), quan diu:

Quan hi ha poble, hi ha escola, però també,
quan no hi ha escola, no hi ha poble, i encara,
si l'escola no és poble, no és escola.

Notes

- 1- Seguint Oriol (2013, p. 78) en l'article «Els gèneres del folklore narratiu: conceptes, criteris i aplicacions».

Bibliografia

- Bassa, R. (1995). *Literatura infantil, missatge educatiu i intervenció socioeducativa*. Palma: Moll: Conselleria de Cultura.
- Bassa, R., Cabot, M., Crespí, F., Díaz, R. i Lladonet, J. (1995). *Serra mamerra. Canterelles i cançonetes per a infants*. Palma: Moll.

- Bassa, R., Cabot, M. i Díaz, R. (1991). *Llengua de pedaç. Onomatopeies i embarbussaments. Classificació i ús didàctic*. Palma: Moll.
- (1996). *Tris-tras. Les rondalles a l'escola*. Palma: Moll.
- Bassa, R., Cabot, M., Díaz, R. i Lladonet, J. (2000). *Qui barata el cap es grata. Els refranys i les frases fetes a l'escola*. Palma: Moll.
- (2009). *Ombra viatgera. Els poemes a l'educació infantil i primària*. Palma: Moll.
- Bassa, R., Cabot, M., Díaz, R., Lladonet, J. i Pastor, M.I. (1993). *Una cosa que no és cosa... Les endevinalles a l'escola*. Palma : Moll.
- Ben Amos, D. (1971). Toward a Definition of Folklore in Context. *Journal of American Folklore*, 84, 3-15.
- Friedemann, N. S. i Niño, H. (1997). *Etnopoesía del agua: Amazonia y Litoral Pacífico*. Bogotá: Pontificia Universidad Javeriana. «Colección Primera Puerta».
- Fromm, E. (2013). *¿Ser o tener?* Mèxic: Fondo de Cultura Económica (FCE). 2a ed.
- Janer Manila, G. (1982). *Cultura popular i ecologia del llenguatge*. Barcelona: CEAC.
- Jason, H. (1975). *Ethnopoetics. A Multilingual Terminology*. Jerusalem: Israel Ethnographic Society.
- (2000). *Motif, Type and Genre. A Manual for Compilation of Indices & A Bibliography of Indices an Indexing*. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Lepe, L. M. i Granda, O. (2006). *Comunicación desde la periferia: tradiciones orales frente a la globalización*. Barcelona-Mèxic: Anthropos: Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey.
- Niño, H. (1998). El etnotexto como concepto. *Oralidad*, 9, 22-29.
- Oriol, C. (2002). *Aproximació a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània.
- (2006). De la literatura oral a l'etnopoètica. *Narradors i Narració*, 13, 4-7.
- Pujol, J. M. (1913). Literatura tradicional i etnopoètica: balanç d'un folklorista. Dins C.
- (2007). *Del(s) folklore(s) al folklore de la comunicació interactiva. Els gèneres poètics. Competència i actuació*. L'Alguer: Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de Llengua i Literatura: Arxiu de Tradicions de l'Alguer.
- Oriol i E. Samper (ed.), *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- Vance, J. (1959). *Los lenguajes de Pao*. Barcelona: Ediciones B.
- Wittgenstein, L. (2008). *Investigaciones filosóficas*. Barcelona: Crítica.